

TÜTÜN VE SİGARA ÜRETİMİNİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ

Aydınlık Gazetesi, 12 Aralık 2017

Yıldırım Koç

Devletçilik, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Kemalist Devrim'in ana unsurlarından biriydi. Devletçiliği yanlış bir biçimde 1930'lu yıllardan başlatan anlayışın gözardı ettiği önemli bir alan, tütün üretiminin yönlendirilmesi ve denetlenmesinin ve sigara üretiminin devletleştirilmesidir. Bu değişiklikler Cumhuriyet'in ilk uygulamalarındandı.

TÜTÜN ÜRETİMİ VE REJİ ŞİRKETİ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde tarımda çok sayıda insanın geçimini sağlayan faaliyet, tütün üretimidir. Tütün üretimi 1862 yılında devlet tarafından tekel altına alındı.

Osmanlı İmparatorluğu 1875 yılında borçlarını ödeyemedi. 1881 yılında Muharrem Kararnamesi ile Türkiye'den alacağı olan ülkelerin temsilcilerinden oluşan Osmanlı Düyunu Umumiye İdaresi (Osmanlı Genel Borçlar İdaresi) kuruldu. Düyunu Umumiye, Osmanlı Devleti'nin bazı gelirlerine el koydu. Bu gelirler arasında balık resmi, içki istihlak ve ruhsatiye vergisi, ipek öşrü, pul resmi, tuz inhisarı resmi, Müşterekülmenfaa Tütün Şirketi (Reji) geliri de vardı.

Yabancılar a ait Reji Şirketi (Memalik-i Mahruse-i Şahane Duhanları Müşterekü'l-Menfa'a Reji Şirketi) Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün üretimini ve işlenmesini sıkı bir biçimde denetliyor, elde edilen gelirin büyük bir bölümünü Osmanlı borçları karşılığında Düyunu Umumiye'ye veriyordu.

1884 yılında 140 bin aile tütün üretiminde çalışıyordu. Bu sayı 1911 yılında 244 bine yükseldi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında 100 binin altında düştü. 1925 yılında 168 bin tütün üreticisi aile vardı. Reji, tütünü çok düşük fiyattan satın alıyor ve tütün kaçakçılığını önliyordu.

Reji Şirketi, tütün kaçakçılığıyla mücadele için "kolcu" adı verilen silahlı kişilerden oluşan bir özel güvenlik örgütü kurmuştu. Kolcu sayısı 1887 yılında 3600 idi. Bu sayı 1897 yılında 6700'e yükselmişti. Ayrıca, 1889 yılında kaçakçılıkla mücadele edebilmek için üç kruvazör satın almıştı. Köylü üzerinde Reji'nin sömürsü ve özel güvenlik kuvveti olan kolcuların baskısı 42 yıl sürdü. Yaklaşık 20 bin kişi, tütün kaçakçıları ile kolcular arasındaki çatışmalarda yaşamını yitirdi. Çökertme türküsü ve oyunu da kolculara karşı tepkinin bir ifadesidir.

REJİ 1925'TE DEVLETLEŞTİRİLDİ

1925 yılında Hükümetle Reji Şirketi arasında yapılan bir anlaşma ile Reji'nin bütün hak ve yükümlülükleri Devlete devredildi. Cumhuriyet Hükümeti, Reji'nin sermayesi olan 4 milyon Fransız Frankını Osmanlı Bankası'na ödedi ve Reji'nin yönetimini devraldı. Ayrıca 26.2.1925 gün ve 588 sayılı Yasa, "istihlaki dahiliyeye mahsus tütün mubayaası, işletilmesi ve tütün ve sigara imali ve satılmasile tütüne müteallik sair umur... doğrudan doğruya Hükümetçe ifa edilir" düzenlemesini getirdi.

9 Haziran 1930 gün ve 1701 sayılı Yasa ise 588 sayılı Yasanın yerini aldı. Bu Yasaya göre, halkın tüketimi için tütün ve tömbekiyi satın almak, işlemek, kıymak; bu tütünden sigara, enfiye, ağız ve pipo tütünü yapmak; bu maddeleri markalı, bandrollü ve etiketli kutulara ve paketlere koymak; bunları ülke içinde satmak Devletin tekeli altına alındı. Yalnızca yabancı ülkelere satmak amacıyla yaprak tütün ticareti yapmak serbest bırakıldı.

1928-1932 döneminde Tütün, Tuz ve Alkollü İçkiler (Müskirat) İnhisarlar İdareleri ayrı ayrı faaliyet gösteriyordu. Bu kuruluşlar 1932 yılında birleştirilerek İnhisarlar Umum Müdürlüğü adını aldı. 1946 yılında ise Tekel Genel Müdürlüğü'ne dönüştü.

Devletçiliğin önemli dayanaklarından biri Tekel'di. Tütün, tuz ve alkollü içkilerde devletçilik, 1930'lardan yıllar önce, 1925 yılında başladı.